

Hatay İlinde Meyve Fidanı Üreten İşletmelerin Ekonomik Analizi

Nuran Tapkı^{1*}, Faruk Emeksiz², Erdal Dağıstan³

¹Mustafa Kemal Üniversitesi, Tarımsal Araştırmalar ve Uygulamalar Merkezi, 31034 Hatay, Türkiye

²Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 03330 Adana, Türkiye

³Mustafa Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 31034 Hatay, Türkiye

MAKALE BİLGİSİ

Geliş 26 Haziran 2015
Kabul 03 Ağustos 2015
Çevrimiçi baskı, ISSN: 2148-127X

Anahtar Kelimeler:
Meyve fidanı
Ekonomi
Analiz

ÖZET

Bu çalışmada, Hatay ilinde meyve fidanı üreten işletmelerin ekonomik yapıları incelenerek, işletmelerin fidan üretim faaliyetleri ve ekonomik üretim değerleri ortaya konulmuştur. Bu çalışma, işletmelerle bireysel olarak görüşülerek 92 meyve fidancılığı işletmesinde tam sayım yöntemi ile yürütülmüştür. İşletmeler üretim kapasitelerine göre üç gruba ayrılmış olup, 1-50.000 adet fidan üreten işletmeler I., 50.001-100.000 adet fidan üreten işletmeler II., 100.000'den fazla fidan üreten işletmeler ise III. grup tarım işletmesi olarak tanımlanmıştır. İşletmelerin ortalama gayri safi üretim değeri 590.083 TL olup, meyve fidanı yetiştiriciliği, işletmelerin gayri safi üretim değerlerinin %75,38'ini oluşturmaktadır. İşletmelerde ortalama gayri safi hasıla 593.108 TL saf kar 365.200 TL ve tarımsal gelir 411.980 TL olarak hesaplanmıştır. Yine, işletmelerde ortalama sabit masraflar 80.828 TL ve değişken masraflar ise 109.842 TL olarak tespit edilmiştir. İşletmelerde fidan başına maliyet ortalama 1,87 TL olup ortalama fidan satış fiyatı 3,36 TL'dir. Sonuç olarak, meyve fidanı üretim kapasitesi yüksek olan III. grup işletmelerde kar marjı daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.

* Sorumlu Yazar:

E-mail: ntapki@hotmail.com

Turkish Journal Of Agriculture - Food Science And Technology, 3(8): 680-686, 2015

Economic Analysis of Fruit Sapling Producing Enterprises in Hatay Province

ARTICLE INFO

Article history:
Received 26 June 2015
Accepted 03 August 2015
Available online, ISSN: 2148-127X

Keywords:
Fruit sapling
Economic
Analysis

ABSTRACT

In this study, examined the economic analysis of fruit sapling producing enterprises in Hatay Province. The data were obtained from 92 enterprises by the method of full count and face to face with producers. Enterprises were classified as three groups according to the production capacity of fruit sapling trees. First group (1 to 50.000 number sapling), second groups (50.001 to 100.000 number sapling) and third group (more than 100.000 number sapling). The average gross production value is 590.083 TL in enterprises and fruit sapling sales account for 75.38% of the gross production value in enterprises. Gross output, net profit and agricultural income are calculated as 593.108 TL, 365.200 TL and 411.980 TL. In addition to the average fixed costs and variable costs are found as 80.828 TL and 109.842 TL in enterprises respectively. Also, the cost of per sapling and selling price of saplings were calculated as 1.87 TL and 3.36 TL. As a result, net margin is higher in III. group enterprises which have more production capacity than the others.

* Corresponding Author:

E-mail: ntapki@hotmail.com

Giriş

Ülkemizin sahip olduğu iklim özellikleri ve toprak yapısı, pek çok meyve türünün yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır. Son yıllarda artan ihracat, ticari amaçlı meyve tesislerinin yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır. Pazar istekleri doğrultusunda bölge şartlarına uyum sağlamış standart aşılı anaçlardan elde edilen sağlıklı fidanlar ile kurulan meyve bahçeleri, yüksek verimli ve kaliteli ürün güvencesinin ilk basamağını oluşturmaktadır. Özellikle, kaynağı ve cinsi belli olmayan fidanlarla kurulan tesislerde ileriki yıllarda verim ve kalite yönünden önemli sorunlarla karşılaşmaktadır (Ergün ve ark., 2000).

Yetiştiricilerin üretim yaptıkları ekolojilere uygun genotipleri seçebilmeleri önemli avantajlar sağlamaktadır. Ancak seçilen fidanlarla üretimde başarılı olabilmek için, ekolojiye ve yetiştirilen çeşide uygun yetiştirme tekniklerinin kullanılmasının bir zorunluluk olduğu da unutulmamalıdır. Günümüzde modern bahçe tarımının vazgeçilmez öğelerinden biri olan nitelikli fidan kullanımı ile uygun yetiştirme koşullarında verimi 3-4 katına kadar artırmak olanaklıdır. Ayrıca nitelikli fidan ürünün iç ve dış pazarlarda satış şansını arttırmakta, dolayısıyla üreticilerin birim alandan daha fazla kazanç elde etmesinde de etkili olmaktadır (Ergün ve ark., 2000).

Türkiye’de meyve fidanı üretiminde önemli bir yere sahip olan Hatay ili, Türkiye’nin subtropik meyve fidanının %35,29’unu, turuncgil fidanının %46,20’sini, tropik meyve fidanının %0,77’sini, sert çekirdekli meyve fidanlarının %6,47’sini, sert kabuklu meyve fidanlarının %9,21’ini ve yumuşak çekirdekli meyve fidanlarının ise %2,06’sını üretmektedir (Anonim 2013a). Bu nedenle, bu çalışmada Hatay bölgesinde meyve fidanı üreten işletmelerin ekonomik analizinin yapılması ve gayrisafi hasıla, gayrisafi üretim değeri, brüt kar, saf hasıla, saf kar ve tarımsal gibi başarı ölçütlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Materyal ve Yöntem

Bu araştırmanın ana materyalini, Hatay ilinde meyve fidanı üretimi yapan işletmelerden bireysel görüşme yöntemiyle elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır. Araştırmanın ikincil verileri ise, T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Hatay İl Müdürlüğü, TÜİK, FAO gibi ulusal ve uluslararası kurumlar tarafından yapılmış olan kitap, makale, araştırma raporları vb. yayınlardan elde edilmiştir. Bireysel görüşmeler Şubat-Temmuz 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş olup, işletmelere ait ekonomik veriler 2012 yılına aittir.

Araştırma bölgesinde T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Hatay İl Müdürlüğü kayıtlarından yararlanılarak, meyve fidanı üreten tarım işletmeleri tespit edilmiştir. Hatay ilinde faaliyet gösteren 92 işletme tam sayım yöntemi ile araştırmaya dahil edilmiş ve bu işletme sahipleri ile bireysel görüşme yapılmıştır.

İşletmelerin gruplandırılmasında üretilen fidan miktarı esas alınmıştır. Buna göre 1-50.000 adet fidan üreten işletmeler I., 50.001-100.000 adet fidan üreten işletmeler II. ve 100.001 adetten daha fazla fidan üreten işletmeler ise III. grup tarım işletmesi olarak tanımlanmıştır. İşletmelerde sermayenin fonksiyonlarına göre yapılan ayrımında, işletme bilançolarının aktifini; çiftlik

sermayesi ve işletme göre sermayesi gibi iki ana sermaye grubu oluşturmuştur. İşletmelerin yıllık faaliyet sonuçlarına ilişkin analizler, iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada işletmeler bir bütün olarak ele alınarak faaliyet sonuçları ortaya konulmuştur. İşletme masrafları, değişen masraflar, sabit masraflar, gayri safi üretim değeri (GSÜD), gayri safi hasıla (GSH), brüt kar (BK), saf hasıla (SH), saf kar (SK), tarımsal gelir (TG), gibi ekonomik faaliyet göstergeleri hesaplanmıştır. İkinci aşamada ise meyve fidanı üretimi analiz edilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

İşletmelerin Yıllık Ekonomik Faaliyet Sonuçları

Gayri safi üretim değeri (GSÜD) ve gayri safi hasıla (GSH): İşletmelerin GSÜD’leri Çizelge 1’de gösterilmiştir. Buna göre, işletmelerin GSÜD’leri, fidancılık geliri, tarla bitkileri geliri, bağ- bahçe bitkileri-geliri ve hayvansal üretim gelirlerinden oluşmaktadır. Buna göre işletmelerin GSÜD’leri 139.169 TL ile 1.272.700 TL arasında değişmekte olup, işletmeler ortalama 590.083 TL olarak hesaplanmıştır. Her 1 dekar alan başına düşen GSÜD ise ortalama 80.140 TL olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 1).

Araştırma kapsamındaki işletmelerin toplam gayrisafi hasıla değerleri, fidan üretim değeri, bitkisel üretim değeri, hayvansal üretim değeri ve işletme dışından sağlanan tarımsal gelirlerden meydana gelmektedir. İncelenen işletmelerdeki hayvansal üretim değerini süt sığırcılığı ile sığır besiciliği faaliyet gelirleri oluşturmaktadır (Çizelge 2).

İşletmelerin toplam gayri safi hasıla değerleri, üretim faaliyetine göre değer (TL) ve oran (%) olarak verilmiştir. Buna göre, tüm işletmelerin ortalama yıllık GSH değeri 593.108 TL olup; bunun %75,00’i fidan üretimi, %5,97’si tarla bitkileri üretimi, %8,69’u bağ-bahçe üretimi ve %9,83’ü hayvansal üretim, %0,48’i tarımsal konut kira karşılığı ve %0,03’ü de işletme dışı tarımsal gelirden meydana gelmektedir (Çizelge 2).

Mevcut araştırmada elde edilen gayri safi üretim değeri, Büyükarıkan ve Gül (2014) tarafından elde edilen değerlerden daha yüksek olarak bulunmuştur. Bu farklılıklar, Hatay bölgesinde faaliyet gösteren işletmelerin, başka üretim kollarında da faaliyet göstermelerinden kaynaklanmaktadır.

İşletmelere ait ekonomik ölçütlere göre ortaya çıkan değerler Çizelge 3’te verilmiştir. İşletmeler büyüdükçe elde edilen değerler artış göstermektedir. İşletme grupları itibarıyla III. grup işletmeler en yüksek brüt kar, saf hasıla, saf kar ve tarımsal gelir değerlerine sahiptir. Bu sonuçlar, Gül (2005) ve Büyükarıkan ve Gül (2014) tarafından bildirilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Sabit ve değişen masraflar: Fidancılıkla uğraşan işletmelere ait sabit ve değişen masraflar Çizelge 4’te verilmiş olup, tüm işletmeler için ortalama sabit masraf, 80.828 TL, değişen masraf 109.842 TL ve toplam masraf ise 190.670 TL olarak hesaplanmıştır. Ortalama olarak değişen masrafların sabit masraflardan daha fazla olduğu, bunun sebebi olarak da fidancılıkta sabit masrafi oluşturacak unsurların diğer tarımsal faaliyetlerden daha az olmasından kaynaklandığı söylenebilir (Bina bakım

onarım masrafı, amortismanlar, işçilik gideri vb.). Değişen masrafların birinci grup küçük işletmelerde oransal olarak daha yüksek çıkması, bu işletmelerdeki toplam masrafın, diğer gruptaki işletmelere göre daha düşük düzeyde olmasından ve aynı zamanda bu işletmelerde fidancılığın yanısıra, hayvansal üretimin de yapılmasından dolayı yem, işçilik, aşı, ilaç, tohumlama ve veteriner hizmetleri gibi değişen masrafların daha yüksek

düzye olmasından kaynaklanmaktadır. Benzer sonuçlar, Büyükarıkan ve Gül (2014) tarafından da bildirilmiştir. Değişken ve sabit masraflar bakımından mevcut araştırma sonuçları, Demirtaş (2005), Seçer (2005) ve Büyükarıkan ve Gül (2014)'lün bildirdikleri araştırma sonuçları ile farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar, işletmelerin meyve fidanı üretimi yanı sıra başka üretim dallarında da faaliyette bulunmalarından kaynaklanmaktadır.

Çizelge 1 İşletmelerin faaliyet alanlarına göre gayri safi üretim değeri (GSÜD)

Faaliyet alanları	İşletme grupları			
	1	2	3	Ortalama
	Değer (TL)			
Fidancılık	101.470	235.180	994.000	444.820
Tarla bitkileri	1.145	19.060	84.762	35.421
Bağ-bahçe	6.981	92.666	40.844	51.552
Hayvancılık	29.573	-	153.094	58.290
GSÜD	139.169	346.906	1.272.700	590.083
Oran (%)				
Fidancılık	72,91	67,79	78,10	75,38
Tarla bitkileri	0,82	5,49	6,66	6,00
Bağ-bahçe	5,02	26,72	3,21	8,74
Hayvancılık	21,25	-	12,03	9,88
GSÜD	100,00	100,00	100,00	100,00
Birim alan başına GSÜD (TL/da)				
Fidancılık	39.932	79.610	81.241	68.929
Tarla bitkileri	14	6.940	17.479	8.419
Bağ-bahçe	130	273	556	325
Hayvancılık	4.529	0	3.609	2.467
GSÜD	44.605	86.823	102.885	80.140

Çizelge 2 İşletmelere ait gayri safi hasıla değerleri (GSH) (TL)

Faaliyet alanları	İşletme grupları			
	1	2	3	Ortalama
	Değer (TL)			
Fidancılık	101.470	235.180	994.000	444.820
Tarla Bitkileri	1.145	19.060	84.762	35.421
Bağ-bahçe	6.981	92.666	40.844	51.552
Hayvancılık	29.573	-	153.094	58.290
GSÜD	139.169	346.906	1.272.700	590.083
Konut kira karşılığı	2.660	2068	3.981	2.859
İşletme dışı tarımsal gelir	0	0	519	166
GSH	141.829	348.974	1.277.200	593.108
Oran (%)				
Fidancılık	71,55	67,39	77,82	75,00
Tarla Bitkileri	0,81	5,46	6,64	5,97
Bağ-bahçe	4,92	26,55	3,20	8,69
Hayvancılık	20,85	-	11,99	9,83
GSÜD	98,13	99,41	99,65	99,49
Konut kira karşılığı	1,87	0,59	0,31	0,48
İşletme dışı tarımsal gelir	0	0	0,04	0,03
GSH	100,00	100,00	100,00	100,00
Birim alan başına GSH (TL/da)				
Fidancılık	39.932	79.610	81.241	68.929
Tarla bitkileri	14	6.940	17.479	8.419
Bağ-bahçe	130	273	556	325
Hayvancılık	4.529	0	3.609	2.467
GSÜD	44.605	86.823	102.885	80.140
Konut kira kar	859	769	297	640
İşletme dışı tarımsal gelir	0	0	6	2
GSH	45.464	87.592	103.188	80.782

Çizelge 3 İşletmelerin Ekonomik Ölçütleri

İşletmelerin ekonomik ölçütleri	İşletme grupları			
	1	2	3	Ortalama
Bürüt kar	89.570	288.030	1.050.000	480.000
Saf hasıla	67.051	259.910	922.930	421.610
Saf kar	38.412	221.110	821.320	365.200
Tarımsal gelir	70.179	256.410	894.900	411.980

Çizelge 4 İşletmelere ait sabit, değişen ve toplam masraflar (TL)

	İşletme grupları			
	1	2	3	Ortalama
	Değer (TL)			
Sabit masraf	31.235	44.089	167.895	80.828
Değişen masraf	49.599	58.872	223.216	109.842
Toplam masraf	80.834	102.961	391.111	190.670
	Oran (%)			
Sabit masraf	38,64	42,82	42,93	42,39
Değişen masraf	61,36	57,18	57,07	57,61
Toplam masraf	100,00	100,00	100,00	100,00
	Masraf/fidan			
Sabit masraf	0.97	0.61	0.69	0.74
Değişen masraf	1.48	0.85	0.88	1.03
Toplam masraf	2.45	1.47	1.58	1.78

İşletme Masrafları

İşletme masrafları brüt hasılanın elde edilmesi için yapılan harcamaların (aktif sermayenin faiz karşılığı hariç) tamamı olarak tanımlanabilir (Talim,1973). Fidancılık faaliyeti yapan işletmelerde işletme masrafları; işçilik masrafları, cari masraflar ve amortismanlar olmak üzere üç grupta incelenmiştir. Araştırma kapsamındaki işletmelerde ortalama işletme masrafları 171.498 TL olup, işletme gruplarına göre 74.778 TL ile 354.270 TL arasında değişmektedir. İşletme masrafları fidan başına ortalama 1,61 TL olup, işletme grupları arasında 2,27 TL ile 1,43 TL arasında değişmektedir (Çizelge 5).

İşletmelere ait ekonomik ölçütlere göre ortaya çıkan değerler Çizelge 9'da görüldüğü gibidir. İşletmeler büyüdükçe elde edilen değerler artış göstermektedir. İşletme grupları itibarıyla III. grup işletmeler en yüksek brüt kar, saf hasıla, saf kar ve tarımsal gelir değerlerine sahiptir. Benzer sonuçlar, Demirtaş (2005), Seçer (2005) ve Büyükarıkan ve Gül (2014) tarafından da bildirilmiştir.

İşletmelere Ait Rantabilite Değerleri

Bir işletmenin muayyen bir zaman zarfında elde ettiği karın, o işletme emrinde çalışan sermayeye (yabancı sermaye dahil) oranıdır. İşletme faaliyetlerinin iyilik derecesini ortaya koymada ve işletmeleri birbirleriyle karşılaştırılmasında kullanılan rantabilite oranları Erkuş ve ark. (1995) tarafından belirtilen formüller yardımıyla hesaplanmıştır.

Rantabilite faktörü SH'nın GSH'ya oranlanması ile bulunmuştur. SH, işletmede kullanılan toplam sermayeden sağlanan geliri göstermektedir. Rantabilite faktörü ise, toplam gelirden sermayenin ne oranda pay sahibi olduğunu, yani sermayenin etkinliğini gösterir. Belirli bir işletme masrafı ile yüksek GSH elde edilmesi ile sermayenin etkinliği artırılabilir. Başka bir ifadeyle, elde edilen GSH'ya karşılık mümkün olduğu kadar işletme masraflarının düşük olması sermayenin etkinliğini artırmaktadır. Araştırma bölgesindeki tarım işletmelerinde

rantabilite faktörü işletmeler ortalamasında %58,78'dir. Buradan hareketle işletmelerde bir yıllık faaliyet sonucu elde edilen her 100 TL'lik GSH'nın 58,78 TL'si SH'dır. Bu oran I. grup işletmelerde %33,96, II. grup işletmelerde %65,47 ve III. grup işletmelerde ise %72,26'dır. Bu oranlar dikkate alındığında, fidan üretim kapasitesi yüksek olan III. grup işletmelerde rantabilite faktörü, diğer iki gruptaki işletmelerden daha yüksek olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 6).

Mali rantabilite müteşebbis açısından çok önemlidir. Çünkü müteşebbisin işletmesinde dikkat edeceği nokta, sadece yüksek bir SH elde etmek değil aynı zamanda işletmede çalıştırdığı öz sermayesine karşılık gelen SH'dır. Ele alınan işletmelerde mali rantabilite ortalaması %28,51'dir. Diğer bir ifadeyle işletmelerin sahip olduğu her 100 TL'lik öz sermayesine karşılık, 28,51 TL kar elde etmektedir. Bu oran, %39,97 ile III. grup işletmelerde en yüksektir (Çizelge 6).

Ekonomik rantabilite ise teşebbüs açısından önem taşımaktadır. İşletmeler ortalaması ekonomik rantabilite oranı, %29,33 olarak hesaplanmıştır. Birinci grup işletmelerde ekonomik rantabilite oranı, ortalamasının altında gerçekleşmiştir.

İşletmelere Ait Gelir Analizleri

Üretim faaliyetinin karlılığı ve masrafları ödeyebilme durumunu belirleyebilmek için gelir analizi yapılması gerekmektedir. Çizelge 7'de gelir analizleri işletme gruplarına göre karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir. Buna göre, değişen masrafların gayri safi hasılaya oranı tüm işletmeler ortalaması %0,26, sabit masrafların gayri safi hasılaya oranı %0,20 ve toplam masrafların gayri safi hasılaya oranı ise %0,55'tir. Değişen masrafların ve sabit masrafların GSH'ya oranı küçük işletmelerde daha yüksek olarak gerçekleşmiş olup, işletme büyüklüğü arttıkça da azalmaktadır. Bu durum ise, küçük işletmelerin nakit akım sıkıntısının olmadığı anlamına gelmektedir.

Çizelge 5 İşletmelerin işgücü, cari, amortisman ve toplam işletme masrafları (TL)

	İşletme grupları			
	1	2	3	Ortalama
	Değer (TL)			
İşgücü masrafı	28.130	40.808	171.726	79.916
Cari masraflar	41.604	41.405	156.245	77.200
Amortisman	5.044	6.851	26.299	14.382
İşletme masrafı	74.778	89.064	354.270	171.498
	Oran (%)			
İşgücü masrafı	37,62	45,82	48,47	46,60
Cari masraflar	55,64	46,49	44,11	45,01
Amortisman	6,74	7,69	7,42	8,39
İşletme masrafı	100,00	100,00	100,00	100,00
	İşletme masrafı/fidan kapasitesi (TL)			
İşgücü masrafı	0,87	0,58	0,72	0,72
Cari masraflar	1,24	0,60	0,69	0,79
Amortisman	0,15	0,96	0,99	0,11
İşletme masrafı	2,27	1,28	1,43	1,61

Çizelge 6 İşletmelere ait rantabilite faktörü, mali rantabilite ve ekonomik rantabilite oranları (%)

	İşletme grupları			
	1	2	3	Ortalama
Rantabilite faktörü	33,96	65,47	72,26	58,78
Mali rantabilite	12,61	26,97	39,97	28,51
Ekonomik rantabilite	15,58	29,37	41,19	29,33

Çizelge 7 İşletmelere ait gelir analizleri (%)

	İşletme grupları			
	1	2	3	Ortalama
DM/GSH	0,41	0,24	0,16	0,26
SM/GSH	0,31	0,16	0,15	0,20
TM/GSH	0,88	0,47	0,36	0,55

DM:Değişen masraflar; GSH: Gayri safi hasıla; SM: Sabit masraflar;TM:Toplam Masraflar

İşletmelere Ait Sermaye Devir Hızı

Sermaye devir hızı işletmeler açısından diğer bir başarı ölçütüdür. Bu oran, GSÜD'nin toplam yatırım sermayesine bölünmesiyle hesaplandığından, GSÜD'nin yatırım sermayesini karşılama süresi olarak tanımlanmaktadır.

Meyve fidanı üreten işletmelerde sermaye devir hızı, ortalama %44,60 olarak bulunmuştur (Çizelge 8). Buna göre işletmeye yatırılan sermayenin GSÜD'leriyle yaklaşık 2,20 yılda karşılanabileceği söylenebilir. Bu süre, I. grup işletmelerde 2,84 yıl, II., grup işletmelerde 2,33 yıl ve III. grup işletmelerde ise 1,82 yıl olup, I. ve II. grup işletmelerde ortalamanın altındadır. Bu durum, özellikle I. ve II. grupta yer alan işletmelerin toprak, makine, alet-ekipman, bina, arazi ıslah ve malzeme-mühimmat gibi sermaye unsurlarına nispi olarak daha fazla yatırım yaptığını göstermektedir. Bu durumda, işletmelerin fidan üretim kapasitelerini artırma veya yatırım sermayelerini azaltma gibi önlemler ile sermaye devir hızlarını arttırabilmeleri mümkündür. Mevcut araştırmada sermaye devir hızı bakımından elde edilen sonuçlar, Büyükarıkan ve Gül (2014) tarafından bildirilen sonuçlardan daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Bu farklılık, Hatay bölgesinde meyve fidanı üreten işletmelerde üretim kapasitesinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

Fidan Üretiminde Gelirlerin Analizi ve Maliyetler

Araştırmanın bu bölümünde, incelenen işletmelerde meyve fidanı üretiminden elde edilen gelirlerin analizi yapılmış, bu üretim faaliyetine ilişkin üretim masrafları değerlendirilmiştir. Müşterek masraflar olarak isimlendirilen sabit masraf unsurlarının fidan üretim faaliyetine dağıtımında üretim faaliyetininin GSÜD'den aldığı pay dikkate alınarak hesaplamalar yapılmıştır.

Gelir Analizleri

İşletmelerin nispi karlılığının ve masrafları ödeme kabiliyetlerinin ortaya konulması için gelirlerin analiz edilmesi gerekmektedir. Bu analizde işletmenin değişen, sabit ve toplam masrafları gayrisafi hasılaya oranlanmaktadır. Bunlardan en yaygın olarak kullanılanı toplam masraf/gayrisafi hasıla oranıdır. Bu oran, 1'den küçük olduğu ölçüde işletmenin pozitif bir gelir gider tablosuna sahip olduğu anlaşılmaktadır (Barry ve ark., 1979).

Çizelge 9'da gelir analizleri işletme gruplarına göre karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir. Buna göre, değişen masrafların gayri safi hasılaya oranı tüm işletmeler ortalaması %26, sabit masrafların gayri safi hasılaya oranı %17 ve toplam masrafların oranı %42 olarak hesaplanmıştır. Yine değişen masrafların gayrisafi üretim değerine oranı ortalama %27, sabit masrafların gayrisafi

üretim değerine oranı %18 ve toplam masrafların gayrisafi üretim değerine oranı ise %44 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 9). İşletme büyüklüğü arttıkça masrafların GSH'ya oranı azalmaktadır. Bu durum fidan işletmelerinde işletme kapasitesinin artırılmasının işletme karlılığına olumlu katkı sağlayacağı şeklinde yorumlanabilir.

İşletme Masrafları

Değişen masraflar: Fidan üretiminde değişen masraf unsurları; çöğür, tohum, harç, aşı bağı ve ipi, plastik torba, herak, gübre, ilaç, araç tamir ve bakım, akaryakıt, makine kirası, su, pazarlama ve geçici işçilik masraflarından oluşmaktadır. Fidan üreten işletmelerde ortalama 78.048 TL değişen masraf yapılmıştır. Bu değer işletme büyüklüğüne bağlı olarak 34.614 TL ile 139.720 TL arasında değişmektedir. Fidan üretim faaliyetinde değişen masraflar içerisinde en büyük payı %37,40 ile geçici işçilik giderleri almaktadır. İşletmelerde fidan üretim kapasitesi arttıkça, geçici işçilik masrafları da buna paralel olarak artmaktadır. Değişen masraflar içerisinde pazarlama masraflarının payı ise %13,45 olarak gerçekleşmiştir. Bu masraf kaleminde paketleme materyali, depolama masrafı, nakliye, birliğe verilen aidat, vergi ve komisyon ücretleri yer almaktadır. Ele alınan işletmelerde pazarlama masrafı 865 TL ile 24.327 TL arasında değişmektedir. Fidan üreticiliğinde diğer önemli değişen masraf unsurları ise plastik torba masrafıdır. Plastik torba masrafı işletme başına ortalama 9.801 TL olarak hesaplanmıştır.

Sabit masraflar: İşletmelerde gerçekleşen sabit masraflar toplamı ortalama 44.344 TL olarak belirlenmiştir. İşletmelerde toplam sabit masraflar, işletmelerin fidan üretim kapasitelerine paralel olarak artış göstermektedir. Meyve fidanı üreten işletmelerde önemli sabit masraf kalemlerini; daimi ve aile işgücü ücret karşılıkları, amortismanlar, borç faizleri, genel idare giderleri ve bina tamir-bakım masraf unsurları oluşturmaktadır. Sabit masrafların %40,39'unu daimi işçilik ve aile işgücü karşılığı ödenen işgücü masrafları oluşturmaktadır. Bunu, %19,75 ile amortisman giderleri ve %31,88 ile de borç faiz giderleri izlemektedir. Daimi ve aile işgücü ücret karşılıkları işletmeler ortalaması 17.909 TL'dir. Bu çalışmada amortisman masraflarını, fidan yetiştiriciliğine düşen bina, alet-ekipman, arazi ıslahı amortismanları toplamı oluşturmaktadır. Amortisman masrafları işletmeler ortalamasında 8.756 TL olup, işletmelerin büyüklüklerine bağlı olarak 5.044 TL ile 14.260 TL arasında değişim göstermektedir.

Üretim masrafları: İşletmeler ortalaması 176.639 TL olan üretim masrafları işletme büyüklüklerine bağlı olarak 87.138 TL ile 309.298 TL arasında gerçekleşmiştir.

Üretim masrafları içerisinde en büyük paya öz sermaye faiz karşılığı (%30,70) sahip olup, bunu %16,53 ile geçici işçilik, %10,14 ile daimi ve aile işgücü ücret karşılığı, %8,0 ile borç faizi ve %5,94 ile pazarlama masrafları izlemektedir. Öz sermaye faiz karşılığı işletme üretim kapasite miktarı arttıkça, artış göstermekte olup, %28,79 ile %32,33 arasında değişim göstermektedir. Geçici işçilik masraflarının üretim masrafları içerisindeki payı ise %9,64 ile %18,94 arasında değişim göstermekte ortalama %16,53 olarak gerçekleşmiştir. Üretim masrafları içerisinde üçüncü önemli masraf kalemini daimi ve aile işgücü ücret karşılığı masrafları oluşturmaktadır. Daimi ve aile işgücü ücret karşılığı masrafları %8,14 ile %15,65 arasında değişmekte olup, işletmeler ortalamasını %10,14'dür. Pazarlama masraflarının, üretim masrafları içerisindeki payı ortalama %5,94 olup, işletme büyüklüklerine göre %0,99 ile %7,87 arasında değişmektedir. Pazarlama masrafları üretim kapasitesi yüksek olan işletmelerde daha yüksek oranda gerçekleşmiştir.

Birim Maliyetler

Araştırma kapsamındaki toplam 92 işletmeden elde edilen verilere göre hesaplanan meyve fidanı satış fiyatları, maliyetleri ile kar marjları Çizelge 10'da verilmiştir. İşletmelerde 1 adet fidanın üretim maliyeti ve satış fiyatını belirlemede aşağıdaki formüller kullanılmıştır.

1 Adet fidanın Üretim Maliyeti = Fidan Üretim Masrafları Toplamı / Üretilen Fidan (adet)

1 Adet Fidan Fiyatı = Fidan Gayrisafi Üretim Değeri Toplamı / Üretilen Fidan Miktarı (adet)

Buna göre, 1 adet fidanın maliyeti ortalama 1,87 TL olarak hesaplanmıştır. Buna karşılık ortalama fidan satış fiyatı 3,36 TL'dir. Hesaplanan ortalama işletme başına düşen kar marjı 1 adet fidan başına 1,49 TL'dir. En düşük fidan üretim maliyeti III. grupta yer alan işletmelerde gerçekleşmiştir. Aynı zamanda, fidanları en yüksek fiyatla satan ve en yüksek kar marjını elde eden işletmeler, III. grup tarım işletmeleridir. Özellikle, I. grup işletmelerin kar marjları çok düşük olarak gerçekleşmiştir. Mevcut araştırmada, birim fidan maliyeti ve satış fiyatı Büyükanıkan ve Gül (2014)'ün bildirdiği değerlerden biraz düşük, fidan başına brüt kar marjı ise biraz yüksek bulunmuştur. Fidan maliyeti ve satış fiyatının Hatay bölgesinde daha düşük olması, daha ucuz olan meyve fidanı türlerinin yetiştirilmesinden ve bölgede özellikle Suriyeli işçilerin kaçak yollarla çalıştırılması nedeniyle işçilik maliyetlerinin daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

Çizelge 8 İşletmelere ait sermaye devir hızı (%)

	İşletme grupları			
	1	2	3	Ortalama
Sermaye devir hızı	35,21	42,74	54,96	44,60

Çizelge 9 İşletmenin fidan üretiminde gelir analizleri (%)

	İşletme grupları			
	1	2	3	Ortalama
DM/GSH	0,37	0,25	0,15	0,26
SM/GSH	0,29	0,15	0,09	0,17
TM/GSH	0,66	0,40	0,24	0,42
DM/GSÜD	0,39	0,26	0,16	0,27
SM/GSÜD	0,31	0,16	0,10	0,18
TM/GSÜD	0,70	0,41	0,25	0,44

Çizelge 10 İşletmelere ait fidan satış fiyatları, maliyetleri ve kar marjları

	İşletme grupları			
	1	2	3	Ortalama
Fidan satış fiyatı (TL)	2,84	3,32	3,84	3,36
Fidan maliyeti (TL/adet)	2,58	1,85	1,28	1,87
Kar marjı (TL)	0,26	1,47	2,56	1,49
Kar oranı (%)	10,08	79,46	200,00	79,67

Sonuç

İncelenen işletmelerde gayrisafi üretim değerinin büyük çoğunluğunu fidan üretimi oluşturmaktadır (%75). İşletmelerin safi karı ile işletme büyüklüğü arasında doğrusal bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Dolayısıyla işletme büyüklüğü arttıkça safi kar değerleri de artmaktadır. İşletmelerin bütünü için uygulanan gelir analiz sonuçları da göstermiştir ki, işletme büyüklüğü arttıkça işletmenin gerek mali gerekse ekonomik rantabilitesi yükselmektedir. Buradan, küçük işletmelerin üretim faktörlerinden yeterince ekonomik olarak yararlanamadıkları anlaşılmaktadır. Fidancılık faaliyetine yatırılan sermayenin geri dönüş süresi ortalama 2,2 yıl olup işletme büyüklüğü ile doğru orantılıdır. İncelenen işletmelerde iş kazancı, işletme büyüklüğüne bağlı olarak artmaktadır. Yani büyük işletmelerde aile iş gücü daha etkin kullanılmaktadır. Dolayısıyla, mevcut işletmelerin kapasiteleri arttırıldığı takdirde daha karlı ve ekonomik çalışabileceklerini söylemek doğru olacaktır. Değişen masrafların ve sabit masrafların gayri safi hasılaya oranı küçük işletmelerde daha yüksek olarak gerçekleşmiş olup, işletme büyüklüğü arttıkça da azalmaktadır. Bu durum ise, küçük işletmelerde nakit akım sıkıntısının olmadığını göstermektedir. Değişen masraflar içerisinde en büyük payı çöğür, tohum, harç, aşı bağı ve ipi, plastik torba, herak, gübre ve ilaç için yapılan masraflar almış olup, bunu geçici işçilik giderleri izlemiştir. Sabit masrafların en büyük kısmını ise daimi işçilik ve aile işgücü karşılığı ödenen işgücü masrafları oluşturmuştur. Sonuç olarak, meyve fidanı üretim kapasitesi düşük olan I. grup küçük işletmelerde birim fidan satış fiyatı, maliyeti, kar marjı ve kar oranı, diğer iki grup işletmelerden daha düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Bu sonuç, işletmelerde üretim kapasitesi arttıkça, bu ekonomik parametrelerin yükseldiğini göstermektedir.

Teşekkür

Doktora Tezi olan bu çalışma, Çukurova Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir (Proje No: ZF2012D17).

Kaynaklar

- Anonim 2013a. Fidan Üreticileri Alt Birliği .<http://www.fuab.org.tr>.Ankara, (Erişim Tarihi: 24/07/2013).
- Barry PJ, Hopkin JA, Baker CB. 1979. Financial Management in Agriculture.The İnterstate Printers and Publishers, Inc., 491 p. Danuille, İllinois.
- Büyükarıkan U, Gül M. 2014. Economic analysis of certified nursery producing enterprises in temperate climate fruits: a case of Isparta province. CUSTOS E @ GRONEGOCIO online, 10: 60-72.
- Demirtaş B. 2005. Türkiye’de Limon Üretim Ekonomisi ve Pazarlama Yapısı. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 210s., (Basılmamış), Adana.
- Ergün ME, Erkal SF, Pezikoğlu F, Burak M. Öztürk M., 2000. Türkiye’de Meyve Fidancılığının Durumu, sorunları ve Çözüm önerileri. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Atatürk Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü, Bilimsel Araştırmalar ve İncelemeler Yayın No:142. Yalova
- Erkuş A, Demirci R. 1985. Tarımsal İşletmecilik ve Planlama. T.C. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 944, Ankara.
- Gül M. 2005. Toros Dağları Geçit Bölgelerinde Elma Üretiminin Ekonomik Analizi. T.C. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 378s., (Basılmamış), Adana.
- Seçer A. 2005. Çukurova Bölgesi’nde Ayçiçeği Üretim Ekonomisi. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 74s., (Basılmamış), Adana.
- Talim M. 1973 Tarımsal, Basit Geliştirilmiş Yönetim Muhasebe Tekniğinin Mukayeseli Olarak Uygulanması ile İlgili Bir Araştırma E.Ü.Z.F Yayınları, No:200, Bornova, İzmir.s.9.